

۱۰۰۰

۱۷
۱۴۴
جامعہ مدرسہ

www.kotab.ir

اخلاق اسلامی

تألیف:

شهید محراب

آیت الله سید عبدالحسین دستغیب

سرشناسه: دستغیب، سیّد عبدالحسین، ۱۳۹۲ - ۱۳۶۰.

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق اسلامی / عبدالحسین دستغیب.

مشخصات نشر: قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۹.

مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص.

شابک ۳ - ۰۶۱ - ۰۴۷۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸

شابک:

ISBN 978 - 964 - 470 - 061 - 3

وضعیت فهرست نویسی: فایا.

یادداشت: چاپ سیزدهم: بهار ۱۳۸۵.

یادداشت: چاپ چهاردهم: زمستان ۱۳۸۷.

یادداشت: چاپ پانزدهم: ۱۳۹۱.

یادداشت: این کتاب در سالهای مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.

یادداشت: کتب جامه به صورت زیر نویس.

موضوع: اخلاق اسلامی.

شناسه افزوده: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.

رده بندی کنگره: ۱۷۳/۹ / الف / ۸ / BP ۲۴۷

رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۶۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷ - ۷۹ م

اخلاق اسلامی

- مؤلف: شهید محراب آیت الله العظمی سید عبدالحسین دستغیب رحمته الله علیه
- موضوع: اخلاقی
- قطع: رقعی
- نوبت چاپ: هفدهم
- چاپ و نشر: دفتر انتشارات اسلامی
- تعداد مجلدات: یک جلد
- تعداد صفحات: ۱۴۴
- تاریخ انتشار: تابستان ۱۳۹۷
- شمارگان: ۱۰۰۰
- شابک: ۳ - ۰۶۱ - ۰۴۷۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸
- قیمت: ۷۵۰۰ تومان
- نشانی اینترنتی: WWW.EN-ESLAMI.IR info@En-Eslami.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸	■ پیشگفتار.....
۱۰	✦ خداوند متعال ، پاک کرده است.....
۱۱	✦ اخلاق علمی و عملی.....
۱۳	✦ خودشناسی و خداشناسی مقدمه اخلاق.....
۱۴	✦ خواندن برای به کار بستن اس.....
۱۶	■ جلسهٔ اوّل : سد شکسته شده تجدید نش.....
۱۷	✦ پزشک نا اهل و عالم بی عمل.....
۱۸	✦ گام نخست در تهذیب ، تفکر است.....
۲۲	✦ خضوع ، تنها برای خدا.....
۲۳	✦ آزادی در پرهیزگاری است.....
۲۵	■ جلسهٔ دوّم : لزوم تفکر در خلقت انسان.....
۲۹	✦ برهان ساده برای معاد.....
۳۲	✦ پاداش گرامی داشتن زایر حسین (ع).....
۳۷	■ جلسهٔ سوّم : موضوع نبوت و شریعت ، انسان است.....
۳۹	✦ احاطهٔ علمی دلیل بر تجرد نفس.....
۴۲	✦ مؤمنین ، جوان به بهشت می روند.....
۴۴	✦ عقاب آخرتی غیر از عقوبت دنیوی است.....

- ۴۶ ..... رفتار حضرت سجاد علیه السلام با زیردستان.
- ۴۷ ..... انقلاب اسلامی، مقدمه ظهور حضرت مهدی (عج).
- ۵۲ ■ جلسه چهارم: کیفیت تکوین و خلقت انسان.
- ۵۳ ..... چرا احساس درد رحمت است؟
- ۵۶ ..... خضوع در برابر احسانهای خداوند.
- ۵۸ ■ جلسه پنجم: حکمت الهی در سرتاسر بدن.
- ۵۸ ..... راه آشنائی با مبدأ و معاد.
- ۵۹ ..... اشکال عمده به فرضیه داروین.
- ۶۲ ..... آخرین پیچ‌گونه برهانی ندارند.
- ۶۷ ■ جلسه ششم: معنی انقلاب فرهنگی.
- ۶۸ ..... تهذیب، دانستن و عمل کردن.
- ۶۹ ..... علی علیه السلام هم ریاضت مرا کشد.
- ۷۱ ..... مالک اشتر و جوان بی ادب.
- ۷۴ ..... پاسخ جالب محقق طوسی به ستم‌های جاهل.
- ۷۷ ..... جلوگیری از خونریزی در خردمندی از خشم‌ورزی.
- ۷۹ ■ جلسه هفتم: خشم رحمانی و شیطان.
- ۸۰ ..... وجود خشم در انسان ضروری است.
- ۸۱ ..... رفتار حضرت سجاد علیه السلام در برابر غلامی که مرزند آن زرگوار را کشت.
- ۸۴ ..... خشم در برابر ستمگر و گناه آشکار.
- ۸۷ ..... علاقه به آخرت، هنگام خشم و شهوت معلوم می‌شود.
- ۸۸ ■ جلسه هشتم: شهوت، منشأ تداوم نسل بشر.
- ۸۶ ..... پیشرفت معنوی نیز در خشم و شهوت است.
- ۹۲ ..... در شهوت جنسی نیز حد وسط رعایت شود.
- ۹۲ ..... حد وسط در زناشویی، نسبی است.
- ۹۳ ..... نه ستم کنید و نه زیر بار ستم بروید.
- ۹۷ ..... حضرت رضا علیه السلام و مرد ناشناس در حمام.
- ۹۹ ■ جلسه نهم: لزوم اطاعت شهوت و غضب از قوه عقل.
- ۹۹ ..... بهره‌های مادی و معنوی از خوراکیها.

- ۱۰۰ ..... شکم پرستی و خوردن با غفلت.
- ۱۰۲ ..... پیغمبر ﷺ هرگز خشم شخصی نداشت.
- ۱۰۳ ..... معامله علی علیه السلام با دشنام دهنده و عمرو بن عبدود.
- ۱۰۳ ..... پیغامی از یک شهید.
- ۱۰۵ ..... عرب به واسطه حمیت هلاک می شود.
- ۱۰۶ ..... گروه گویی خلاف شرع مقدس است.
- ۱۰۸ ..... راه بیت دادن به خدمات دولت اسلامی.
- ۱۱۰ ..... **جلسه دهم: رعایت اعتدال در هنگام خشم.**
- ۱۱۰ ..... خشم بر بار و است و قلب باید محدود باشد.
- ۱۱۲ ..... با دفع به احسن، طرف خجل می شود.
- ۱۱۵ ..... صلحنامه حلبیه بین پیغمبر ﷺ با مشرکین.
- ۱۱۷ ..... آرامش را از کف دهید.
- ۱۲۱ ..... **جلسه یازدهم: حسد، سلامتی جسم را از بین می برد.**
- ۱۲۲ ..... اثر آزادی روان در هضم غذا.
- ۱۲۳ ..... با حسدورزی انقلاب را تباه نگذار.
- ۱۲۴ ..... علما را حسد هلاک می کند.
- ۱۲۸ ..... روز نماز جمعه، روز عزای دشمن.
- ۱۳۰ ..... **جلسه دوازدهم: علم مانند مال و مقام، کبرآور است.**
- ۱۳۱ ..... فراموشی بندگی به واسطه جهل مرکب.
- ۱۳۴ ..... دانشمند باید متواضع باشد.
- ۱۳۶ ..... **جلسه سیزدهم: توجه به سخنان علی علیه السلام چاره کبر.**
- ۱۳۷ ..... کبر به مال در نتیجه جهل به واقعیات.
- ۱۳۷ ..... من از هر کوچکی کوچکترم.
- ۱۴۱ ..... خطرناکترین چیزها برای دل، حب ریاست است.
- ۱۴۲ ..... حضرت داوود علیه السلام از زره فروشی نان می خورد.

پیامبر کرم صلی الله علیه و آله فرمود: « بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ » (۱).

« برگزیده شدم تا خدایه‌های پسندیده را کامل گردانم ».

گفتار و کردار آدمی حتماً به دنبال علم، اعتقاد و ملکات است. وقتی فعل اختیاری از روی اراده صادر می‌گردد با تصور موضوع و فایده و شوق به آن انجام می‌گیرد؛ مثلاً شخص، احساس تشنگی می‌کند و می‌داند آب در نزدیکی اوست و خاصیت آشامیدن آب نیز در تشنگی است، این مطالب را می‌داند لذا دست به سوی جام آب دراز می‌کند و می‌آشامد، می‌بیند این یک کار معمولی و وقتی بر طبق اراده واقع شود حتماً ناشی از علم او به تعبیری ناشی از تصور موضوع، فایده و تصدیق به آن است.

مثالی نیز نسبت به ملکات می‌آوریم. کسی که بخل نسبت در مواردی که به نیازمند دیگری علم پیدا می‌کند اصلاً اراده کمک و همراهی به آن شخص در او پیدا نمی‌شود، بر عکس فرد کریم به مجرد برخورد به نیازمند با رنگ درنگ در صدد احسان به وی برمی‌آید چون کریمش موجب برانگیخته شدن و احسان کردنش می‌گردد.

اینها امور محسوس است. در شرع مقدس اسلام برای تحصیل عقاید و

ملکات پسندیده ، دستورات ویژه‌ای رسیده تا به برکت پیدا شدن ملکات فاضله در مرحله عمل نیز نتیجه کامل گرفته شود و به واسطه عقاید حقه و علوم صحیح و مطابق واقع ، کار انسان نیز تصحیح گردد .

روایات متعددی از طریق ائمه اطهار علیهم‌السلام رسیده که مکارم اخلاق را در درجه عالی ، مربوط به انبیا علیهم‌السلام دانسته و آن را عطیه الهی می‌شمردند و مردم را تشریح می‌فرمایند که به تحصیل اخلاق فاضله اهتمام ورزند .^(۱)

محمد در ترتیب درجات اخلاق

مکتب انبیا مکتب انسان سازی است . انبیا خودشان دست پرورده خدایند و مأمورند که مردم را سرکیه نمایند . در رأس ایشان وجود مقدس حضرت خاتم‌الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم است که خود ، تربیت نموده خداست و در قرآن کریم می‌فرماید : « خداوند به تو یاد داده آنچه نمی‌دانستی » .^(۲) و او را از هر جهت از اخلاق فاضله بی‌نیاز کرد تا بتواند عایله‌اش را که امت او تا قیامت هستند بهره‌مند سازد .^(۳) و از مقام اخلاقی او چنین تعبیر می‌فرماید : « هر آینه تو بر اخلاق بزرگ هستی » .^(۴) آنگاه برنامه‌اش را تزکیه و تنسیم پاک‌سازی و یاددهی ، معین می‌فرماید .^(۵)

امیرالمؤمنین علیه‌السلام در باره تربیت الهی نسبت به حبیبش محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم چنین می‌فرماید : « هر آینه خداوند بزرگترین ملک از ملائکه‌اش را از زمان بازگرفته

۱- اصول کافی ، ج ۳ ، ص ۹۵ (در این باره سه حدیث آمده است) .

۲- ﴿ ... وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ... ﴾ ، (نساء / ۱۱۳) .

۳- ﴿ وَوَجَدَكَ غَائِبًا فَأَعْنَى ﴾ ، (ضحی / ۸) .

۴- ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ ، (قلم / ۴) .

۵- ﴿ ... يَرْزُقِهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ... ﴾ ، (جمعه / ۲) .

شدن او (محمد) ﷺ از شیر، همراهش ساخت و شبانه روز او را به راه خوبیها و خوبیهای نیک، و امی داشت»^(۱).

در عین حال مکرر از خداوند متعال حسن خلق، درخواست می نمود و پوری از اخلاق زشت را طلب می کرد.^(۲)

خداوند متعال، پاک کننده است

یکی از نکات که «مزگی» یعنی پاک کننده «خداوند است» در قرآن مجید می فرماید: «پاک کننده خداوند، پاک می فرماید هر کس را که بخواهد»^(۳) و هیچ کس نمی تواند خودش را تزکیه کند بلکه با تبعیت از دستورات شرع مقدس، وسیله تزکیه الهی را فراهم می سازد. چگونه می تواند خودش را پاک کند و حال آنکه نخست باید آن را خوب بسنسد و بدیهای آن را بداند و از راهها و چگونگی اصلاح آن نیز آگاه باشد.

بدیهی است از شناسایی نفس خود، خیلی کم آگاهیم. و به تعبیر قرآن مجید در این زمینه از علم به عالم امر، جز اندکی شما داده نشده است.^(۴)

زحمت تهذیب و تحصیل اخلاق نیک

مطلب دیگر آن است که طبع انسانی از همان کودکی به اشتباهات پیدای می کند؛ با شیر مادر، اسباب بازی و سپس به پول علاقه مند می شود. سبب ذات

۱ - «وَلَقَدْ قَرَّبَ اللَّهُ بِهٖ مِنْ لَدُنِّكَ فَطِيماً اعظم ملك من ملائكة يسلك به طريق المكارم ومحاسن اخلاق العالم ليله ونهاره»، (سفينة البحار، لغت خلق، ص ۴۱۵).

۲ - وکان يقول في دعائه: اللّٰهُمَّ حسن خلقى وخلقى ويقول: اللّٰهُمَّ جنبى منكرات الأخلق، (سفينة البحار، ج ۱، لغت خلق).

۳ - ﴿... بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ...﴾، (نساء / ۴۹).

۴ - ﴿... وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلاً﴾، (اسراء / ۸۵).

یعنی خود دوستی را نیز تقویت و دنبال می‌کند. بچه کوچک برای جلب منفعت شخصی، خوراک لذیذ یا بازیچه جالب، چگونه کوشش می‌کند و اگر به او ندادند چگونه بی‌تابی می‌کند.

در قرآن مجید نیز می‌فرماید: «هرکس بخل نفسش را نگهداشت پس ایشانند ستگان»^(۱) معلوم می‌شود که نفس همه، دارای صفت «بخل» است. اگر نگهداشته شود موجب رستگاری است، پس همه باید برنامه تهذیب اخلاق را دنبال نمایند هر چند برخلاف میل نفس است اما چاره‌ای از آن نیست.

تزکیه پیش از تعلیم
در دو آیه قرآن که برنامه تربیتی یادآوری شده است^(۲). و وجه آن شاید چنین باشد که نخست باید زمینه مساعد را آماده نمود و سپس نهال علم را غرس کرد تا بارور شود و گرنه:

زمین شوره سنبل بر نیارد
در «نخم عمل ضایع مگردان
عالم بی عمل، پایانی همچون «بلعم باعور» دارد. آن عالم فاسدی بوده است که در قرآن او را به سگ مثل می‌زند^(۳) یا دم‌سین الاغی که کتابها را حمل نماید.^(۴)

اخلاق علمی و عملی

برای تهذیب نفس و تحصیل اخلاق فاضله، از مسیر علم و عمل دور

- ۱- ﴿... وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ ، (حشر / ۹) .
- ۲- ﴿... يُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ...﴾ ، (آل عمران / ۱۶۴ و جمعه / ۲) .
- ۳- ﴿... فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَثْ...﴾ ، (اعراف / ۱۷۶) .
- ۴- ﴿... كَمَثَلِ الْجِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَاراً...﴾ ، (جمعه / ۵) .

اساسی است: «تخلیه و تحلیه» و یا به تعبیری: تزکیه و پاک شدن همراه با آراسته شدن به کمالات، از این دو راه میسر می‌گردد.

کسی که تصمیم دارد از ملکات رذیله پاک شود و به اخلاق نیک آراسته گردد، نخست باید از روی علم، صفات ناپسند و پسندیده را بشناسد آن گاه از راههایی که معلم بزرگ اخلاق، حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همین فرموده‌اند، صفات ناشایست را از خود بزدايد و ملکات فاضله را دست آورد.

نکته آن که باید یادآوری شود این است که چون «مزگی» خداست تأکید می‌شود که باید تا حیل این کمالات را از خدا خواست و از او یاری جست. همانطوری که در روایات مرده در اصول کافی، در باب مکارم اخلاق، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هر کس این صفات و فضایل را داراست، خدای را بر آن سپاس گوید و هر کس ندارد، آن را از خدا بخواهد».

اهتمام شهید دستغیب به مجالس اخلاق

شهید مظلوم ما به تهذیب طلاب علوم دینی، علانۀ خاصی داشت. درس اخلاق را هر پنجشنبه برایشان می‌گفت و نسبت به آنان اهتمام خاصی می‌ورزید و می‌فرمود: شما باید الگو و نمونه اخلاق اسلامی در اجتماع باشید، هر چه بیشتر مهذب شوید، در تهذیب اجتماع کوشیده‌اید چون شما باید بیس از گفتن سائتان مردم را با کارها و اخلاقان هدایت کنید و به اخلاق اسلامی آشنا سازید.

پس از تأکید امام امت علیه السلام به وحدت دانشجو و روحانی، آن بزرگوار که سخت به منویات امام اهتمام داشت، از جوانان دانشجو درخواست نمود تا در جلسه اخلاق مزبور که هر پنجشنبه در «مدرسه علمیه حسینیه قوام» تشکیل می‌شد، شرکت نمایند.

انبوه جوانان پسر و دختر نیز این دعوت را پذیرفتند و آن بزرگوار هر هفته در باره اخلاق اسلامی، داد سخن می داد.

در مجموع، سیزده مجلس از این سخنرانیها ضبط گردید و تعطیلات متعدد، مانع ادامه این بحثها بود. آن مظلوم بنا داشت در سال جاری نیز آن را دنبال نماید لیکن لقای خداوند برایش بهتر بود و دست منافقین از خدا بی خبر او را رها نگرفت.

خودشناسی و خداشناسی، مقدمه اخلاق

این بحثهای خوب که از نووار پیاده شد، آن را مطالعه می کنید، از خودشناسی شروع می شود. هر کس باید بفهمد که برای جهان دیگر و عالم فوق، به دنیا آمده است؛ هدف را فراموش ننماید. باید آفریدگارش را بشناسد و وظیفه ای که نسبت به او دارد بداند.

بخش دیگر، اهتمام آن شهید به معرفت اخلاق انسانی و حیوانی است. نخست باید کسی که در راه «تهدیب» گام برمی دارد، خوبیهای زشت را بشناسد تا از آنها پرهیزد و خوبیهای پسندیده را بداند تا به دنبال آنها برود.

نمونه هایی از خوبیهای ناپسند

آن گاه بعضی از اخلاق ناشایست را عنوان می کند، در باره کبر، حرص، بخل و حب دنیا بحثها می نماید. در موضوع خشم سخنها دارد و خشم رحمانی و شیطانی را شرح می دهد. حد وسط افراط و تفریط را با بیانی بسیار رسا و جالب پیاده می نماید. افسوس که عمرش کفاف نداد تا این بحثها را ادامه دهد و اجتماع را از سخنان جانفزایش بهره مند سازد.

اما خدای را شکر که کتاب «قلب سلیم» او سالهای قبل مکرر به چاپ

رسیده و هم اکنون نیز تجدید چاپ می‌شود. در این کتاب، یک دوره اخلاق با قلمی شیوا و رسا با کمال سادگی و روانی، گردآوری شده، امید است از این کتاب جالب بهره‌مند گردیم.

خواندن برای به کار بستن است

نکته که در اینجا باید متذکر شوم این است که مطالعه کتاب اخلاقی نه تنها برای دانستن بلکه برای به کار بستن است و دانستن مقدمه عمل کردن می‌باشد. کسانی که این کتاب را می‌خوانند، حجت الهی بر آنان تمام می‌شود. هر چند اگر این کتاب را امثال آن را نمی‌دانستند نیز حجت نداشتند؛ زیرا به آنان گفته می‌شود، چرا دنبال آن رفتید.

اینک که مفسد حب دنیا، کسب و غیره را شناختیم، باید به دنبال درمان این بیماریهای خانمانسوز برآیم، به همان چاره‌های علمی و عملی که آن شهید مظلوم، در این کتاب و کتاب شریف «قلب سلیم» متذکر شده است.

ادای حق را فراموش نکنید

ضمناً یاد آور می‌شوم که حق معلم خیلی زیاد است، ما ادای حقوق، کوتاهی نماییم. در هنگام زندگی، ادای حق در دنیا مطابق وضع دنیوی و پس از مرگ نیز مطابق وضع اخروی است. اینک که این معلم اخلاق و مذهب نارس از میان مارفته است، باید تا آنجایی که امکان دارد، حقش را ادا کرد هر چند حق بزرگ او ادا شدنی نیست.

او عنایتی خاص به دعای خیر مؤمنین داشت، لذا در مقدمه کتاب «داستانهای شگفت» می‌نویسد: این داستانها را نوشتم تا پس از من، عزیزی از آنها استفاده برده و حال خوشی نصیبش گردد، باشد که مرا به دعای خیر یاد

کند، یا در وصیتنامه اش راجع به محل دفن خود می نویسد: جایی دفن شوم که از دعای عابرین بهره مندگردم، لذا ادای حق آن معلم اخلاق به انجام درخواستش می باشد، او را از دعای خیر فراموش ننماییم و با ذکر صلوات و قرائت فاتحه، روانش را شادتر سازیم.

همچنین همراهان باوفایش و فرزند دلبد من «سید محمد تقی دستغیب» جوان تهریزی که در عنفوان شباب از کمالات جد بزرگوارش بهره ها برده بود او را در شهادت نیز سزا داشت و یاران صمیمی دیگر که جانشان را در طبق اخلاص نهادند و امام جمعه محبوب خود رهسپار لقای خداوندی شدند: عبداللهی، جباری، منشی، سادات، جوانمردی، رفیعی، جعفری و حبیب زاده. خداوندا! روان همه آنان را سعادتمند و به درجاتشان بیفزا و رحمت بی پایانت را شامل حال آنان و ما بگردان. آمین. رب العالمین!

تشکر و قدردانی

در خاتمه، وظیفه خود می دانم تا از همه کسانی که در نشر این کتاب همکاری کرده اند؛ کسانی که نوار گرفته و در اختیار ما گذاشتند، مدیر، حروفچین، کارگران محترم چاپخانه و همه کسانی که به نوعی در انتشارات کتابخانه مسجد جامع عتیق «کمک می نمایند، تشکر و قدردانی نمایم و درگاه خدای تعالی برای آنان اجر جزیل آرزو می نمایم، بمنه و کرمه.

شیراز - فروردین ماه ۳۶۱

سید محمد هاشم دستغیب